कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट गद्य विधाका पाठको पठनशीलता

शोधप्रबन्ध

नेपाली शिक्षा विषयको दर्शनाचार्य (एमफिल) तह, तेस्रो सेमेस्टरअन्तर्गत शोधप्रबन्ध लेखन (EDDIS 790) विषयको आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधार्थी

वीरेन्द्रकुमार बुढा

क्रमाङ्क : ७८१५६३२००५

२०८१ साउन

कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट गद्य विधाका पाठको पठनशीलता

शोधप्रबन्ध

नेपाली शिक्षा विषयको दर्शनाचार्य (एमफिल) तह, तेस्रो सेमेस्टरअन्तर्गत शोधप्रबन्ध लेखन (EDDIS 790) विषयको आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधार्थी

वीरेन्द्रकुमार बुढा

क्रमाङ्क : ७८१५६३२००५

२०८१ साउन

प्रतिलिपि अधिकार

कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट गद्य विधाका पाठको पठनशीलता शीर्षकको प्रस्तुत शोधप्रबन्ध नेपाल खुला विश्वविद्यालय, सामाजिक शास्त्र तथा शिक्षा सङ्काय नेपाली शिक्षाअन्तर्गत दर्शनाचार्य (एमफिल) तेस्रो सत्रको शोधप्रबन्ध (EDDIS 790) पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ तयार गरिएको हो । यस शोधप्रबन्धको कुनै पनि अंश नियमानुसार स्रोत खुलाएरबाहेक अन्य तरिकाले साभार गर्न, प्रतिलिपि उतार्न, हुबहु सार्न र प्रकाशन गर्न पाइने छैन । यस शोधप्रबन्धको कुनै अंश नियमविपरीत प्रयोग गरेको पाइएमा प्रतिलिपि अधिकार ऐन २०५९ बमोजिम कानुनी कारबाही हुने छ । प्रस्तुत शोधप्रबन्ध मेरो मौलिक रचना भए तापनि नेपाल खुला विश्वविद्यालयबाट दर्शनाचार्य उपाधि प्राप्त गर्नका लागि तयार पारिएकाले यसलाई प्रकाशन गर्ने इच्छा भएमा नेपाल खुला विश्वविद्यालयको पूर्वस्वीकृति लिएर मात्र प्रकाशन गर्न सकिने छ ।

....

वीरेन्द्रकुमार बुढा

मिति : २०८१/०३/१६

प्रतिबद्धता पत्र

नेपाल खुला विश्वविद्यालय, सामाजिक शास्त्र तथा शिक्षा सङ्काय, नेपाली शिक्षा विषय दर्शनाचार्य तह तेस्रो सत्रअन्तर्गत शोधप्रबन्ध (EDDIS 790) पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत *कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट गद्य विधाका पाठको पठनशीलता* शीर्षकको शोधप्रबन्ध मैले प्रा.डा. रमेशप्रसाद भट्टराईज्यूको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । यो पूर्णतया मौलिक कार्य हो । यस शोधप्रबन्धको कुनै पाठ वा अंश अन्य कुनै पुस्तक वा अंशका रूपमा प्रकाशित गरिएको छैन । द्वितीयक स्रोतका सामग्रीलाई प्राज्ञिक लेखनको मर्मविपरीत कतैकहीँबाट सामग्री भावहरण वा साभार गरिएको छैन । उक्त कार्य गरेको प्रमाणित भएमा म कानुनबमोजिम सजाय भोग्न तयार रहेको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

....

वीरेन्द्रकुमार बुढा

मितिः २०८१/०३/१६

शोध निर्देशकको सिफारिसपत्र

नेपाल खुला विश्वविद्यालय, सामाजिक शास्त्र तथा शिक्षा सङ्काय, नेपाली शिक्षा विषयको दर्शनाचार्य तह तेस्रो सत्रअन्तर्गत शोधप्रबन्ध (EDDIS 790) पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि शोधार्थी वीरेन्द्रकुमार बुढाले *कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट गद्य विधाका पाठको पठनशीलता* शीर्षकको शोधप्रबन्ध मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । निकै मिहिनेतका साथ तयार पारिएको यस शोधकार्यबाट म पूर्ण रूपमा सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाल खुला विश्वविद्यालय, सामाजिक शास्त्र तथा शिक्षा सङ्काय अनुसन्धान समितिसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

....

प्रा.डा. रमेशप्रसाद भट्टराई

शोध निर्देशक

मिति : २०८१/०३/२१

स्वीकृतिपत्र

नेपाल खुला विश्वविद्यालय, सामाजिक शास्त्र तथा शिक्षा सङ्कायअन्तर्गत नेपाली शिक्षा विषयमा दर्शनाचार्य उपाधि प्राप्त गर्ने प्रयोजनका लागि शोधार्थी वीरेन्द्रकुमार बुढाद्वारा तयार गरी शोध निर्देशक प्रा.डा.रमेशप्रसाद भट्टराईज्यूको सिफारिसबमोजिम यस समितिसमक्ष पेस गरिएको *कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट गद्य विधाका पाठको पठनशीलता* शीर्षकको प्रस्तुत शोधप्रबन्ध मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

.... २०८१ साउन १०

प्रा.डा.रमेशप्रसाद भट्टराई

शोध निर्देशक

.... २०८१ साउन १०

प्रा.डा.रामप्रसाद भट्टराई

बाह्य परीक्षक

.... २०८१ साउन १०

सहप्रा.डा.जीवन खड्का

सदस्य, सङ्काय अनुसन्धान समिति

.... २०८१ साउन १०

सहप्रा.डा.खगेन्द्र प्रसाई

डीन तथा अध्यक्ष

सङ्काय अनुसन्धान समिति

.... २०८१ साउन १०

डा.तिलकप्रसाद लम्साल

प्रतिरक्षा कार्यक्रम संयोजक

शोधसार

प्रस्तुत शोधमा पठनशीलता अध्ययन गर्नका लागि *कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट गद्य विधाका पाठको पठनशीलता* शीर्षक चयन गरिएको छ । यस शोधप्रबन्धमा कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको पठनशीलता अक्षर र वाक्य संरचनाका दृष्टिले विश्लेषण गरी पाठ्यपुस्तकको पठनशीलताको स्तर मूल्याङ्कन गर्ने उद्देश्य राखिएको छ । शोधकार्यमा फ्लेस्क रिडिङ इज सूत्र र फ्लेस्कको पठनशीलताको अङ्क विश्लेषण तालिकाको आधार लिइएको छ । व्याख्यावादमा आधारित प्रस्तुत शोध गुणात्मक ढाँचामा रहेको छ । अध्ययनको तत्त्वमीमांसा भाषा र भाषिक सिपसम्बद्ध पठन सिपमा आधारित छ भने ज्ञानामीमांसा पठन र पठनशीलताका सन्दर्भहरू रहेका छन् । बहुलसत्यमा आधारित अनुसन्धान भए पनि प्राप्त निष्कर्ष अन्य स्थानमा स्थानान्तरण गर्न सकिने देखिन्छ । पठनशीलताको सिद्धान्तअनुसार कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट गद्य विधाका सातओटा पाठहरू छनोट गरी ती पाठमा रहेका अक्षर र वाक्य संरचनाको अध्ययन गरिएको छ । विद्यार्थीको योग्यतामा आधारित रहेर अध्ययन गर्नका लागि क्लोज प्रविधिमा आधारित प्रश्नावलीको प्रयोग र खुला प्रश्नावली निर्माण गरी विद्यार्थीसँग अन्तर्वार्ता लिइएको छ । उद्देश्यमूलक नमुना छनोट विधिको उपयोग गरेर दैलेख जिल्लाको दुल्लु नगरपालिकाअन्तर्गतका तीनवटा विद्यालयहरूमा कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमध्ये नमुनाका लागि बाह्र जनालाई छनोट गरिएको छ । प्रश्नावली भराएर परीक्षण गरी अङ्कमा मापन गरेपछि फ्लेस्कको पठनशीलताको अङ्क विश्लेषण तालिकाका अधारमा विश्लेषण गरी प्राप्त नतिजाका आधारमा पठनशीलताको स्तर निर्धारण गरिएको छ । अक्षर संरचनाका दृष्टिले पाठ्यपुस्तकको फ्लेस्कको तालिकाको आधारमा मूल्याङ्कन गर्दा पाठ्यपुस्तक कलेज स्तरका विद्यार्थीका लागि उपयुक्त देखिन्छ । फ्लेस्कको तालिकाअनुसार वाक्य संरचनाको दृष्टिले उक्त पाठ्यपुस्तकको पठनशीलताको स्तर सजिलो वर्गमा पर्दछ । अध्ययनबाट प्राप्त पठनशीलताको अङ्कका आधारमा पाठ्यपुस्तकको मूल्याङ्कन गर्दा पाठ्यपुस्तक धेरै कठिन वर्गमा पर्दछ । विद्यार्थीको योग्यताका आधारमा पाठ्यपुस्तकको पठनशीलता अध्ययन गर्दा प्राप्त औसत अङ्क अठासी प्रतिशतभन्दा बढी भएकाले सबै पाठहरू पठनीय देखिन्छन् । पाठहरूमध्ये सबैभन्दा कठिन नेपाली लोकबाजा देखिएको छ भने सबैभन्दा सरल पाठ भविष्य निर्माण कथा देखिएको र अन्य पाठहरू पठनशीलताका दृष्टिले स्तरीय नै रहेका छन् । समग्रमा विद्यार्थीमा गरिएको अध्ययनबाट हेर्दा पाठ्यपुस्तक पठनशीलताका दृष्टिले उपयुक्त रहेको देखिएको छ । शोधकार्यबाट प्राप्त परिणामलाई हेर्दा अक्षर संरचनाका

दृष्टिले निकै कठिन देखिएको पाठ्यपुस्तक वाक्य संरचनाका दृष्टिले निकै सरल वर्गमा रहेको देखिन्छ । पठनशीलताको अङ्कका आधारमा कठिन देखिएको पाठ्यपुस्तक विद्यार्थीमा गरिएको परीक्षणबाट सरल देखिएको छ। निष्कर्षमा भन्नुपर्दा कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तक पठनीय देखिन्छ । प्रस्तुत शोध पाठ्यक्रम निर्माता, पाठ्यपुस्तक लेखक, शिक्षक, विद्यार्थी र पाठ्यपुस्तकका बारेमा सरोकार राख्ने सबैका लागि उपयोगी देखिएको छ ।

शोधार्थी : वीरेन्द्रकुमार बुढा

उपाधि : दर्शनाचार्य (एमफिल) नेपाली शिक्षा

प्रस्तुत मिति : २०८१/०४/१० गते (सन् २०२४ जुलाई २५)

....

प्रा.डा.रमेशप्रसाद भट्टराई

शोध निर्देशक

कृतज्ञताज्ञापन

नेपाल खुला विश्वविद्यालय, सामाजिक शास्त्र तथा शिक्षा सङ्कायअन्तर्गत नेपाली शिक्षा विषयको दर्शनाचार्य (एमफिल) उपाधिका लागि *कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट गद्य विधाका पाठको पठनशीलता* शीर्षकको शोधप्रबन्ध मैले शोध निर्देशक आदरणीय गुरु प्रा.डा. रमेशप्रसाद भट्टराईज्यूको निर्देशन, एमफिल शिक्षा कार्यक्रम संयोजक आदरणीय गुरु सहप्रा.डा.जीवन खड्का र नेपाली शिक्षा विषय संयोजक श्रद्धेय गुरु डा. तिलकप्रसाद लम्सालज्यूको अमूल्य सुझाव, सल्लाह तथा मार्गदर्शनबाट तयार पारेको हुँ। अनेकौँ व्यस्तताका बाबजुद पनि उत्साहपूर्वक सल्लाह, सुझाव तथा मार्गनिर्देश गर्नुभएकोमा सर्वप्रथम उहाँहरूलाई सादर कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । साथै शोधप्रबन्धका बाह्य परीक्षक आदरणीय गुरु प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराईज्यूप्रति पनि कृतज्ञ छु।

प्रस्तुत शोधप्रबन्धको शीर्षक चयनदेखि शोधकार्य सम्पन्न गरुन्जेलसम्म महत्त्वपूर्ण प्राज्ञिक सल्लाह, सुझाव, उत्प्रेरणा तथा मार्गनिर्देश गर्नुहुने श्रद्धेय गुरुहरू प्रा.डा.पारसमणि भण्डारी, प्रा.डा.ताराकान्त पाण्डेय, प्रा.डा.ऋषिराम शर्मा, प्रा.डा.केशवराज पोखरेल, सहप्रा.डा. रजनी ढकाल, सहप्रा.डा. हर्कबहादुर शाही, डा. दिनेश घिमिरे, संजय खतिवडा र पुस्तकालय प्रमुख पुजा ढकाललगायत सम्पूर्ण गुरुगुरुआमाप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु। शोधप्रबन्ध लेखनका क्रममा साभार गरिएका पुस्तकका लेखक तथा शोधका शोधार्थीहरूप्रति आभारी छु । यस शोधकार्यसँग सम्बन्धित उपयोगी सामग्रीहरू जुटाउन तथा समय समयमा छलफलमा सहभागी भई आवश्यक सुझाव दिनुहुने आत्मप्रसाद उपाध्याय, हरिजङ्ग शाह, यामराज गिरी, लोकप्रसाद ढकाललाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु। शोधकार्यका लागि आवश्यक सामग्री सङ्कलन कार्यमा सहयोग गर्नुहुने विजया मावि., नेरा मावि. र धुलेश्वर मावि.का शिक्षक तथा विद्यार्थी भाइबहिनीहरूमा विशेष आाभार व्यक्त गर्दछु। अन्त्यमा मेरो प्राज्ञिक उन्नति र प्रगति चाहने मेरा पूजनीय पिता लछीराम बुढा, माता बिस्नकला बुढा, जीवन साथी बिस्नाकुमारी बोहोरा, भाइ चेतन, छोरी यरिका र छोरा यरिकलाई विशेष धन्यवाद व्यक्त गर्दछु।

शोधार्थी

वीरेन्द्रकुमार बुढा

मिति : २०८१/०३/१६

विषयसूची

शोधसार क

कृतज्ञताज्ञापन ग

विषयसूची घ

तालिका सूची ज

आरेख सूची झ

अध्याय एक : शोध परिचय १–२०

अध्ययनको पृष्ठभूमि १

शोधको औचित्य र महत्त्व ३

समस्या कथन ४

शोधको उद्देश्य ५

शोधको परिसीमा ५

शोधको सैद्धान्तिक ढाँचा ५

शोधको अवधारणात्मक खाका १८

शोधप्रबन्धको रूपरेखा १९

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको पुनरावलोकन २१–३८

सैद्धान्तिक पुनरावलोकन २१

व्यावहारिक पुनरावलोकन २८

नीतिगत पुनरावलोकन ३५

शोध अन्तराल ३७

अध्याय सारांश ३७

अध्याय तीन : शोध विधि ३९–४७

शोधको दार्शनिक दृष्टिकोण ३९

शोधको ढाँचा ४१

सैद्धान्तिक आधार ४२

नमुना छनोट ४२

तथ्याङ्क सङ्कलनका उपकरण र तरिकाहरू ४२

तथ्याङ्कको प्रकृति र स्रोत ४५

तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण ४५

अध्ययनको विश्वसनीयता ४६

नैतिक प्रतिबद्धता ४७

अध्याय सारांश ४७

अध्याय चार : अक्षर संरचनाका दृष्टिले कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको पठनशीलता ४८–६६

अक्षर संरचनाका दृष्टिले पठनशीलता ४८

पहिलो पाठ स्वाद कथाको अक्षर संरचना ४९

दोस्रो पाठ कालजित र अजङ्गको राक्षसको कथा कथाको अक्षर संरचना ५१

तेस्रो पाठ समय पीडा कथाको अक्षर संरचना ५३

चौथो पाठ भविष्य निर्माण कथाको अक्षर संरचना ५६

पाँचौँ पाठ करेसाबारी निबन्धको अक्षर संरचना ५८

छैटौँ पाठ कञ्चनजङ्घालाई नियाल्दा निबन्धको अक्षर संरचना ६०

सातौँ पाठ नेपाली लोकबाजा निबन्धको अक्षर संरचना ६३

अध्याय सारांश ६५

अध्याय पाँच : वाक्य संरचनाका दृष्टिले कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको पठनशीलता ६७–८७

वाक्य संरचनाका दृष्टिले पठनशीलता ६७

पहिलो पाठ स्वाद कथाको वाक्य संरचना ६९

दोस्रो पाठ कालजित र अजङ्गको राक्षसको कथा कथाको वाक्य संरचना ७१

तेस्रो पाठ समय पीडा कथाको वाक्य संरचना ७३

चौथो पाठ भविष्य निर्माण कथाको वाक्य संरचना ७६

पाँचौं पाठ करेसाबारी निबन्धको वाक्य संरचना ७७

छैटौं पाठ कञ्चनजङ्घालाई नियाल्दा निबन्धको वाक्य संरचना ७९

सातौं पाठ नेपाली लोकबाजा निबन्धको वाक्य संरचना ८१

वाक्य र अक्षर संरचनाका दुवै दृष्टिले कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको पठनशीलताको अङ्क र स्तर ८३

अध्याय सारांश ८५

अध्याय छ : कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको पठनशीलताको स्तर ८८–१०८

क्लोज प्रविधिको प्रश्नावलीबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा पाठ्यउुस्तकको पठनशीलताको स्तर ८८

पहिलो पाठ स्वाद कथाको पठनशीलताको स्तर ८९

दोस्रो पाठ कालजित र अजङ्गको राक्षसको कथा कथाको पठनशीलताको स्तर ९१

तेस्रो पाठ समय पीडा कथाको पठनशीलताको स्तर ९३

चौथो पाठ भविष्य निर्माण कथाको पठनशीलताको स्तर ९५

पाँचौं पाठ करेसाबारी निबन्धको पठनशीलताको स्तर ९७

छैटौं पाठ कञ्चनजङ्घालाई नियाल्दा निबन्धको पठनशीलताको स्तर ९९

सातौं पाठ नेपाली लोकबाजा निबन्धको पठनशीलताको स्तर १०१

विद्यार्थीबाट प्राप्त प्रतिक्रियाका आधारमा पठनशीलताको स्तर १०४

पठन सिपका कारण निर्मित पठनशीलताको स्तर १०४

पूर्वज्ञानका कारण निर्मित पठनशीलताको स्तर १०५

रुचिका कारण निर्मित पठनशीलताको स्तर १०६

उत्प्रेरणाका कारण निर्मित पठनशीलताको स्तर १०६

अध्याय सारांश १०७

अध्याय सात : प्राप्ति र छलफल **१०९–११६**

अक्षर संरचनाका दृष्टिले पाठ्यपुस्तकको पठनशीलताको स्तरसम्बन्धी प्राप्ति र छलफल १०९

वाक्य संरचनाका दृष्टिले पाठ्यपुस्तकको पठनशीलताको स्तरसम्बन्धी प्राप्ति र छलफल १११

विद्यार्थीको प्रतिक्रियाका आधारमा पाठ्यपुस्तकको पठनशीलताको स्तरसम्बन्धी प्राप्ति र छलफल ११२

अध्याय सारांश ११४

अध्याय आठ : सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता **११७–१२४**

सारांश ११७

निष्कर्ष ११८

शोधको उपयोगिता १२२

सन्दर्भ सामग्री सूची **१२५**

परिशिष्ट **१३०**

तालिका सूची

तालिका १ स्वाद कथाको अक्षर संरचना ५०

तालिका २ कालजित र अजङ्गको राक्षसको कथा कथाको अक्षर संरचना ५२

तालिका ३ समय पीडा कथाको अक्षर संरचना ५५

तालिका ४ भविष्य निर्माण कथाको अक्षर संरचना ५७

तालिका ५ करेसाबारी निबन्धको अक्षर संरचना ५९

तालिका ६ कञ्चनजङ्घालाई नियाल्दा निबन्धको अक्षर संरचना ६१

तालिका ७ नेपाली लोकबाजा निबन्धको अक्षर संरचना ६४

तालिका ८ स्वाद कथाको वाक्य संरचना ७०

तालिका ९ कालजित र अजङ्गको राक्षसको कथा कथाको वाक्य संरचना ७२

तालिका १० समय पीडा कथाको वाक्य संरचना ७५

तालिका ११ भविष्य निर्माण कथाको वाक्य संरचना ७६

तालिका १२ करेसाबारी निबन्धको वाक्य संरचना ७८

तालिका १३ कञ्चनजङ्घालाई नियाल्दा निबन्धको वाक्य संरचना ८०

तालिका १४ नेपाली लोकबाजा निबन्धको वाक्य संरचना ८२

तालिका १५ स्वाद कथासम्बद्ध प्रश्नावलीका आधारमा विद्यार्थीले भरेको उत्तरबाट प्राप्त परिणाम ९०

तालिका १६ कालजित र अजङ्गको राक्षसको कथा कथासम्बद्ध प्रश्नावलीका आधारमा विद्यार्थीले भरेको उत्तरबाट प्राप्त परिणाम ९२

तालिका १७ समय पीडा कथासम्बद्ध प्रश्नावलीका आधारमा विद्यार्थीले भरेको उत्तरबाट प्राप्त परिणाम ९४

तालिका १८ भविष्य निर्माण कथासम्बद्ध प्रश्नावलीका आधारमा विद्यार्थीले भरेको उत्तरबाट प्राप्त परिणाम ९६

तालिका १९ करेसाबारी निबन्धसम्बद्ध प्रश्नावलीका आधारमा विद्यार्थीले भरेको उत्तरबाट प्राप्त परिणाम ९८

तालिका २० कञ्चनजङ्घालाई नियाल्दा नियात्रासम्बद्ध प्रश्नावलीका आधारमा विद्यार्थीले भरेको उत्तरबाट प्राप्त परिणाम १००

तालिका २१ लोकबाजा निबन्धसम्बद्ध प्रश्नावलीका आधारमा विद्यार्थीले भरेको उत्तरबाट प्राप्त परिणाम १०२

आरेख सूची

आरेख १ शोधको अवधारणात्मक खाका १९